

УДК 331.101

ОХОРОНА ЗДОРОВ'Я ЯК ЧИННИК ФОРМУВАННЯ ЛЮДСЬКОГО КАПІТАЛУ

І.І. Соколи, д.е.н., професор

М.О. Каташинська

Одеський національний політехнічний університет, Одеса, Україна

Соколи І.І., Каташинська М.О. Охорона здоров'я як чинник формування людського капіталу.

В статті розглянуто проблему формування якісного людського капіталу. Визначено здоров'я як економічну категорію та проаналізовано чинники що впливають на якість людського капіталу.

Ключові слова: людський капітал, охорона здоров'я, ринок медичних послуг

Соколы И.И., Каташинская М.О. Здоровье как фактор формирования человеческого капитала.

В статье рассматриваются проблемы формирования качественного человеческого капитала. Здоровье рассмотрено как экономическая категория и проанализированы факторы, влияющие на качество человеческого капитала.

Ключевые слова: человеческий капитал, здравоохранение, рынок медицинских услуг

Sokoly I.I., Katashinska M.O. Health care system as a factor of formation of human capital.

The article considers the problem of forming quality of human capital. Defined health as an economic category and analyzed the factors affecting the quality of human capital.

Keywords: human capital, healthcare, medical services market

Функції будь-якої економічної системи і економіки в цілому спрямовані на формування добробуту та задоволення матеріальних потреб людей. Економічні епохи відрізняються не тим, що виробляється, а тим, в який спосіб виробляється [1]. У зв'язку з цим значущість окремих видів ресурсів змінюється відповідно до міри переходу від індустріальної до постіндустріальної економіки. Людський капітал – це один з факторів формування та розвитку інноваційної економіки. Національний людський капітал – це людський капітал держави, який являє собою складову частину її національного багатства [3].

За цих умов актуальною стає проблема якості людського капіталу, як одного з елементів функціонування економічних систем.

Поняття людського капіталу досліджувалось в публікаціях таких вчених як Т.Щульца, Г.Беккера, А.Сміта, Д.С. Мілля, І.Фішера, Ф.Уелча.

На сьогодні людський капітал можна визначити як економічну категорію, яка характеризує сукупність сформованих і розвинутих унаслідок інвестицій продуктивних здібностей, особистих рис і мотивацій індивідів, що перебувають у їхній власності, використовуються в економічній діяльності, сприяють зростанню продуктивності праці і завдяки цьому впливають на зростання доходів (заробітків) свого власника та національного доходу в цілому. Тобто, людський капітал – це інтелект, знання, здоров'я, якісна виробнича праця та якість життя [2].

Якість людського капіталу тісно пов'язана з розвитком системи охорони здоров'я в країні. Джерела накопичення людського капіталу представлено на рис. 1 [4].

У концепції людського капіталу цільовими продуктами економічної діяльності виступають ресурси людини, що визначають можливості її виробничої діяльності та самозабезпечення споживачькими благами. До структури людського капіталу можна віднести наступні критерії:

- 1) фізіологічні можливості (здоров'я, вік, фізичний розвиток, стать, зовнішні дані тощо);
- 2) психологічні особливості (пам'ять, мислення, інтелект, знання, освіта, досвід, компетенції);
- 3) соціальні можливості (ділові та професійні зв'язки, імідж, відносини та настанови соціально-економічних суб'єктів щодо даної людини).

Схема формування основних активів людського капіталу за рахунок інвестицій подана на рис. 2[11].

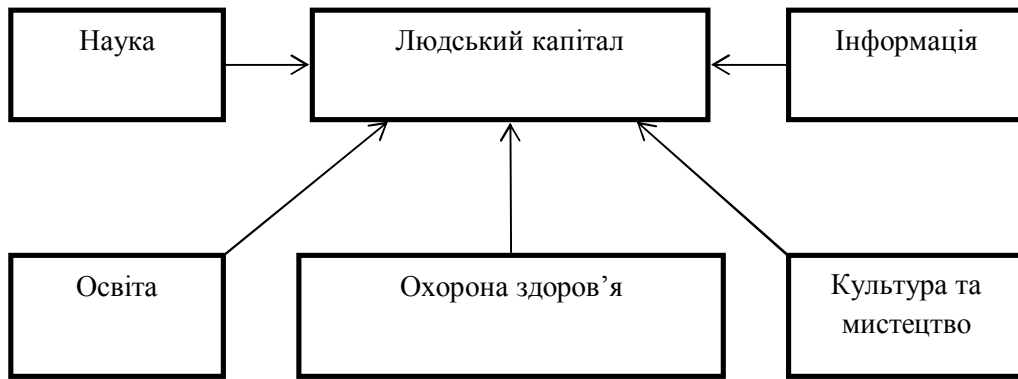

Рис. 1. Джерела накопичення людського капіталу [4]

Рис. 2. Формування основних активів людського капіталу за рахунок інвестицій

Розглянемо джерела інвестицій у людський капітал. Вкладення можуть здійснювати держава (уряд), недержавні суспільні фонди й організації, міжнародні фонди й організації, регіони, освітні заклади, підприємства, сім'ї та окремі громадяни.

У наш час роль держави у цій галузі дуже велика. Держава застосовує і стимули, і примусові заходи, спрямовані на примноження людського капіталу нації. До примусових належать обов'язкова для всіх формальна шкільна освіта в установленому обсязі, обов'язкові медичні профілактичні заходи (наприклад, щеплення) тощо. Основними є заходи, що стимулюють. Уряд використовує два дійові способи для стимулювання приватних інвестицій у людський капітал, причому цей вплив

здійснюється за допомогою економічних ринкових заходів. По-перше, через систему податків і субсидій держава впливає на доходи тих, хто здійснює такі інвестиції. По-друге, уряд може регулювати ціни на інвестиції в людський капітал, регулюючи ціни використовуваних для цього ресурсів. Особливо велика роль держави у двох найважливіших сферах формування людського капіталу – в освіті та охороні здоров'я [11].

У дослідженнях багатьох авторів незмінно підкреслювалося провідне значення якісних параметрів соціального та економічного характеру, передусім освіти, професійно-кваліфікаційної підготовки, стану здоров'я та фізичного розвитку, психологічних особливостей людини і т.і. [5]. Г. Беккер

відзначає, що «людський капітал формується за рахунок інвестицій у людину, серед яких можна назвати витрати на навчання, підготовку на виробництві, витрати на охорону здоров'я, міграцію і пошуки інформації про ціни та доходи» [6]. А. Добринін та Л. Тарасович пишуть, що людський капітал – це запас здоров'я, знань, навичок, здібностей, мотивацій, які є у людини та сприяють зростанню її продуктивної праці, впливають на зростання доходів [7].

Потреба в здоров'ї носить загальний характер, вона властива не тільки окремим індивідам, але й суспільству в цілому. Будучи найважливішою властивістю трудових ресурсів, громадське здоров'я має великий вплив на соціально-економічний розвиток, набуваючи поряд з такими якісними характеристиками робочої сили, як освіта, кваліфікація, роль провідного чинника економічного зростання.

Рівень громадського здоров'я в значній мірі сформований соціально-економічними умовами. Тому характеристика суспільного здоров'я має важливе значення не тільки для органів охорони здоров'я, але й для планування всієї соціальної політики кожної держави. Будь-які помітні коливання в умовах життя дуже швидко відбиваються на якості здоров'я.

В рамках цікавить нас проблеми необхідно розглянути здоров'я населення як соціально-економічну категорію, пов'язану з образом життя. Зв'язок цей має двійтий характер. По-перше, здоров'я – це природний, абсолютне і неминуще благо, що займає верхні щаблі ієрархічної драбини цінностей, значимих для всіх без винятку людей. Такий погляд на здоров'я як на найвище за своїм значенням благо має тисячолітню традицію. Вплив здоров'я пронизує всі сфери життя людей. Повнота й інтенсивність різноманітних проявів життєдіяльності людини, не кажучи вже про саму їх можливість, знаходяться в безпосередній залежності від якості здоров'я. Високий потенціал фізичної та психічної дієздатності служить найважливішою запорукою повноцінного життя людини.

По-друге, здоров'я входить в якості складової частини в економічний чинник праці, воно представляє ресурс працездатності, від якого залежить продуктивність праці, а з нею і рівень задоволення практично всіх потреб. Здоров'ям визначається можливість прилучення до праці і використання його як джерела матеріального добробуту.

Реалізація такої важливої соціальної задачі, як формування всебічно і гармонійно розвиненої особистості, вимагає в якості основної передумови збереження і зміцнення громадського здоров'я.

Сутність здоров'я як соціально-економічної категорії проявляється і в тому, що будь-яка втрата здоров'я призводить до неминучих витрат на його відновлення та економічним втрат, обумовленим зниженням можливостей здійснення суспільно корисної діяльності.

Можна виділити основні критерії суспільного здоров'я:

- медико-демографічні – народжуваність, смертність, природний приріст населення, дитяча смертність, частота народження недоношених дітей, очікувана середня тривалість життя;
- захворюваність – загальна, інфекційна, з тимчасовою втратою працездатності, за даними медичних оглядів, основними неепідемічному захворюваннями, госпіталізована;
- первинна інвалідність;
- показники фізичного розвитку;
- показники психічного здоров'я.

До сьогодні рівень здоров'я оцінюється у більшості випадків у масштабах визначеної території (країни, регіону, міста тощо). Стан здоров'я людей характеризується за допомогою таких показників, як смертність, загальна захворюваність, захворюваність з втратою працездатності, кількість хронічних захворювань, кількість інвалідів.

Наприклад, за показником очікувана тривалість життя, Україна займає 150 місце в світі, так у 1950 р. тривалість життя в Україні складала 61,3 роки у чоловіків і 69,7 років у жінок, то у 1955 р. вона відповідно складала 65,4 роки і 72,2 роки, а у 1960 р. – 67,4 роки у чоловіків і 73,9 років у жінок, у 1965 р. – 67,9 років у чоловіків і 74,6 років у жінок. Середня очікувана тривалість життя в Україні у 2008–2009 рр. складала 69,3 роки, в тому числі у міських поселеннях – 70 років, у сільських – 67,8 років.[9]

Динаміку народжуваності та смертності в країні наведено на рис. 3 [9].

Як видно з рисунку простежується стійка тенденція до зменшення рівня народжуваності в країні, що відображається на демографічній ситуації в цілому. Загальна кількість населення представлена на рис. 4 [9].

Негативна демографічна ситуація пов'язана з багатьма чинниками, зокрема виділимо старіння та високий рівень захворюваності населення, що викликає зростання потреби населення в різних видах медичної допомоги, і як наслідок, потребує розвитку ринку медичних послуг.

Конституційно громадяни України мають право на безкоштовне медичне обслуговування, але фактично держава не в змозі надати безкоштовні медичні послуги своїм громадянам. Сьогодні сфера охорони здоров'я України майже цілком знаходиться на державному фінансуванні, а залучення додаткових джерел фінансування неможливе із-за відсутності законодавчої бази, яка б регулювала ринкові механізми в системі охорони здоров'я. Очевидний той факт, що бюджетного фінансування недостатньо для нормального функціонування галузі, для надання якісних та своєчасних послуг пацієнтам, для забезпечення їх необхідною кількістю медикаментів. Відсутність законодавчих основ ускладнює процес проникнення ринкових механізмів в медичну галузь та взаємозв'язок із суміжними галузями (фармацевтична, рекреаційна

тощо), а недостатнє фінансування не дозволяє впроваджувати сучасні технології, здійснювати науково-дослідницькі розробки та економічні дослідження, без яких неможливе досягнення

позитивних змін та впровадження будь-яких інновацій в системі охорони здоров'я України.

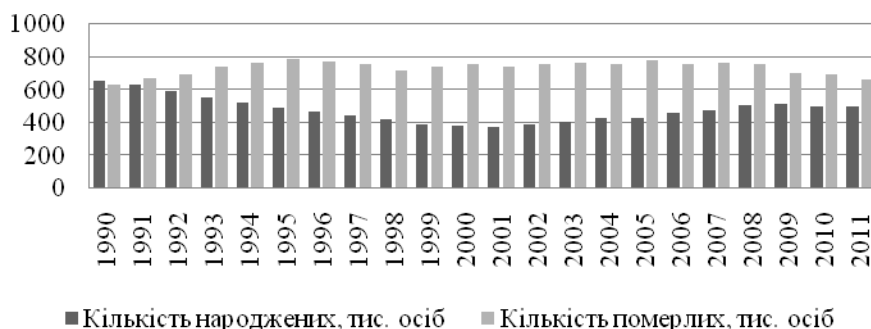

Рис. 3. Динаміка народжуваності та смертності [9]

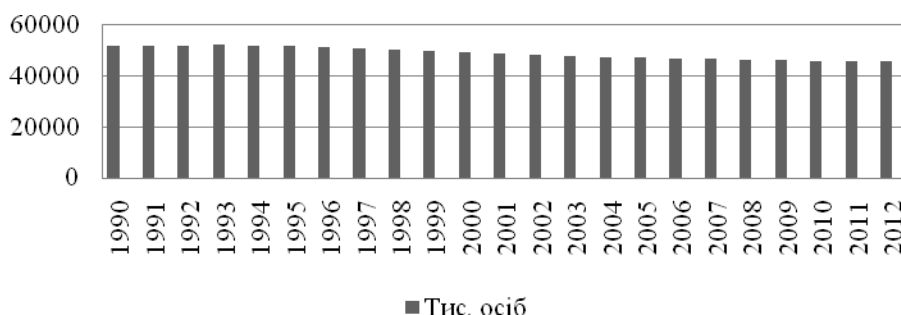

Рис. 4. Чисельність населення України [9]

На сьогодні існують такі основні нагальні проблеми в сфері охорони здоров'я в Україні:

- недосконалість системи охорони здоров'я, пов'язана з протиріччями наявної нормативно-правової бази щодо порядку її утримання та фінансування, проблеми запровадження ринкових відносин;
- значне погіршення рівня здоров'я населення, високі темпи зростання ураженості патологічними станами та захворюваннями, накопичення хронічних інвалідизуючих захворювань, що потребують відповідних заходів соціального захисту, забезпечити які держава у повному обсязі не в змозі;
- поширення соціально зумовлених захворювань (ВІЛ/СНІД, туберкульоз), інфекцій, що передаються через кров, загроза виникнення глобального спалаху пташиного грипу;
- недостатня спрямованість діяльності галузі на профілактику;
- необхідність створення єдиного медичного простору для більш економічного використання коштів;
- відтік кваліфікованих медичних кадрів (особливо середнього медичного персоналу) за кордон, тощо.

Ресурси сфери охорони здоров'я майже повністю знаходяться в умовах планового державного управління. На цьому ґрунті активно розвиваються нерегульовані процеси адаптування до ринкових механізмів: лавиноподібне зростання рівня нелегальних платежів, виникнення додаткових легальних платежів (благодійні внески, оплата медикаментів, витратних матеріалів, господарських витрат за харчування, постільну білизну тощо). Але це мало впливає на якість надання медичних послуг, а здебільшого веде до зростання рівня соціальної напруги.

Зазначені вище тенденції, як наслідок, свідчать про зниження якості національного людського капіталу, економічно це можна визначити як зниження показника рівня життя людини, оціненого через ВВП на душу населення при паритеті покупної спроможності [8].

Сьогодні економісти розглядають здоров'я, як товар тривалого користування, що передається у спадок та з часом «спрацьовується», тобто довготривалий товар чи тип капіталу, який забезпечується послугами охорони здоров'я.

Здоров'я, як економічна категорія має споживчу вартість, але не має вартості майнової. [8]

Охорона здоров'я є важливою соціальною сферою, від стану якої залежить не тільки здоров'я

населення, але й економічна та політична стабільність держави.

Реформування охорони здоров'я в Україні відбувається в умовах достатньо складних соціально-економічних перетворень, пов'язаних зі зміною системи господарювання та стереотипів мислення, розвитком партнерства поміж державним та приватним секторами, необхідністю переходу до економіки інноваційного типу [10].

Оптимізація ринкової економіки та державного втручання у сферу охорони здоров'я України допоможе сформувати інноваційну систему охорони здоров'я з максимальною споживацькою та виробничою користю. Це зменшить соціальну диспропорцію і кожному забезпечить гарантований рівень медичної допомоги.

Ринок медичних послуг в Україні знаходиться на етапі формування. Державного фінансування не достатньо, впровадження страхової медицини в країні лише розпочинається. Зауважимо, що в багатьох країнах світу фінансування медичної сфери розглядається не як вплив коштів з економіки країни, а як вкладення їх у розвиток економіки, оскільки гарне здоров'я – це основоположний елемент добробуту населення, який сприяє економічному зростанню, а правильна політика в цій сфері зумовлює належний стан здоров'я.

Тому формування адекватного до потреб населення ринку медичних послуг, є одним з етапів до економічного зростання та формування якісного людського капіталу.

Список літератури:

1. Маркс К. Капитал. Критика политической экономии : переводное издание. Т. 2. Кн. 2. Процесс обращения капитала / К. Маркс ; ред. Ф. Энгельс. – М. : Политиздат, 1984. – 650 с.
2. Корчагин Ю.А. Широкое понятие человеческого капитала [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.lerc.ru/?part=articles&art=3&page=22>
3. Экономическая теория. Трансформирующаяся экономика [Текст] : учебное пособие для вузов / Ред. И.П. Николаева. – М. : ЮНИТИ-ДАНА, 2004. – 447 с.
4. Нестеров Л. Национальное богатство и человеческий капитал / Л. Нестеров, Г. Аширова // Вопросы экономики. – 2003. – №2. – С. 103-110.
5. Грішнова О.А. Людський капітал: формування в системі освіти і професійної підготовки [Текст] : монографія / О.А. Грішнова. – К. : «Знання», КОО, 2001. – 254 с.
6. Becker G.S. Investment in Human Capital: A Theoretical and Empirical Analysis. – N.Y., 1964. – 526 p.
7. Экономическая теория [Текст] : учеб. для вузов : рек. Мин. обр. РФ / Ред. А.И. Добрынин, Ред. Л.С. Тарасевич. – 3-е изд., доп. и испр. – СПб. : Питер, 1999. – 542 с.
8. Найштетік В.Я. Економічні проблеми і концепція розвитку охорони здоров'я в Україні: наук. пр. / В.Я. Найштетік ; Укр. акад. наук, від-ня економіки і упр. — Донецьк: Заславський О.Ю., 2009. — 160 с.
9. Офіційний сайт Державного комітету статистики України. Оперативна статистична інформація [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
10. Экономика здравоохранения : учеб. для студ.-иностран. мед. вузов / В.Ф. Москаленко, В.В. Таран, О.П. Гульчій [и др.] ; ред. В.Ф. Москаленко ; Нац. мед. ун-т им. А.А. Богомольца. – Винница : Нова книга, 2010. – 143 с.
11. Управління трудовим потенціалом [Текст] : навч. посіб. / В.С. Васильченко, А.М. Гриненко, О.А. Грішнова, Л.П. Керб ; Київськ. нац. екон. ун-т. - К. : КНЕУ, 2005. - 402 с.

Надано до редакції 28.05.2012

Соколи Іван Іванович / Ivan I. Sokoly
iisokoly@rambler.ru

Каташинська Марія Олегівна / Maria O. Katashinska
ya-mari-ya@mail.ru

Посилання на статтю / Reference a Journal Article:

Охорона здоров'я як чинник формування людського капіталу [Електронний ресурс] / І.І. Соколи, М.О. Каташинська // Економіка: реалії часу. Науковий журнал. – 2013. – № 1 (6). – С. 167-171. – Режим доступу до журн.: <http://economics.opu.ua/files/archive/2013/n1.html>